

АФРИКАНСЬКІ КРАЇНИ У ФОКУС-ГРУПІ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

Стримане економічне зростання у 2017 р. (+ 2,5 % зростання ВВП¹) та стагнаційна динаміка промислового розвитку (+100,4 %), не кореспондують із показниками росту зовнішньоторговельного товарообороту (+23,3 %², зокрема товарний експорт зріс на 19,0 %, а імпорт товарів на 27,4 %). Двократне переважання темпів приросту обороту зовнішньої торгівлі відносно динаміки номінального ВВП³ засвідчує низьку результативність цього трансмісійного механізму. При цьому зовнішньоторговельна квота національної економіки у 2017 р. (41,6 % за експортом та 47,6 % за імпортом) вкотре демонструє надвисоку залежність від зовнішньоекономічних чинників росту.

Ключовою стратегічною проблемою вітчизняного зовнішньоекономічного курсу залишається прихильність монофокусної моделі розвитку торговельно-економічних відносин. На зміну країнам СНД (передусім, РФ), натепер таким монофокусом стали країни ЄС. Водночас концентрація уваги на необхідності виходу українських виробників, головним чином, на високоліквідних, але й висококонкурентних ринках промислово розвинутих країн, призводить до стратегічних втрат у результаті ігнорування реальних можливостей, які існують для України на ринках країн Африки, Азії та Америки.

Для підвищення якості фокусування державної зовнішньоекономічної політики у розрізі стратегічних напрямів розвитку доцільно виокремити африканську фокус-групу розвитку торговельно-економічних відносин України.

¹ Сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

² Сайт Державної фіскальної служби України. Митна статистика зовнішньої торгівлі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/ms/>

³ IMF Data Mapper [Електронний ресурс] – International Monetary Fund. Режим доступу: <http://www.imf.org/external/datamapper/index.php>

Протягом останніх років країни Африки значно зміцнили свої позиції на політичній та економічній арені світу. Активізувалась участь африканських держав у міжнародних відносинах як на континенті, так і поза його межами. Зокрема на Десятій позачерговій сесії Асамблеї з утворення Африканської континентальної зони вільної торгівлі (African Continental Free Trade Area), яка проходила 21 березня 2018 р. у Руанді, лідери 44 країн Африки підписали Угоду про створення цієї зони вільної торгівлі⁴. Очікується, що до кінця 2018 р. ця угода буде ратифікована, що підсвищить привабливість ринку країн Африки для торговельних партнерів. Також слід відзначити, що щорічний Експортний форум 2018 р. (*World Export Development Forum*), якій проводиться під егідою Світової організації торгівлі, пройде у Замбії⁵.

Для України важливість Африки визначається такими чинниками:

I. Політичний аспект

Важливість Африки обумовлена тим, що 54 країни Африки є членами ООН, отже мають право голосу на її Генеральній Асамблеї. На відміну від європейських країн події в Україні географічно не мають до них відношення, тому і не впливають напряму на їхню політику щодо РФ. РФ ж проводить у цих країнах цілеспрямовану економічну, військову експансію і залучає їх у сферу свого впливу. У 2017 р. імпорт країнами Африки товарів з РФ збільшився більш ніж у два рази (з 7,1 до 14,5 млрд дол. США⁶). Така ситуація відображається на їх голосуванні на Генеральній Асамблеї ООН (у грудні 2017 р. тільки 3 країни Африки підтримали резолюцію про порушення

⁴ List of African Countries that signed the Establishment of the African Continental Free Trade Area (AfCFTA) at the 10th Extraordinary Session of the Assembly on the Launch of AfCFTA [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://au.int/en/pressreleases/20180321/list-african-countries-signed-establishment-african-continental-free-trade>

⁵ Сайт Міжнародного торговельного центру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.intracen.org/itc/events/world-export-development-forum/>

⁶ Розраховано за даними Міжнародного торговельного центру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

прав в Криму⁷, у той час як 6 країн, включаючи ПАР, проголосували проти неї⁸).

II. Економічний аспект

Країни цієї частини світу мають значний економічний потенціал, оскільки є важливим джерелом промислової та аграрної сировини, вагомим ринком збуту різноманітних товарів та послуг, а також стратегічним міжнародним комунікаційним вузлом.

III. Глобальний аспект

Останнє десятиріччя характеризувалося помітним зростанням зацікавленості щодо економічного співробітництва з Африкою з боку не тільки її традиційних партнерів – колишніх колоніальних держав (перш за все, Франції та Великої Британії), але й нових лідерів – Китаю, Індії, Бразилії. Китай ввів посаду Спеціального Представника Уряду у справах Африки в штаті Міністерства закордонних справ, а також активно реалізує програму концесій, участі в державних тендерах, кредитування та фінансової допомоги країнам Африки – що відкриває шлях китайським компаніям до найбільших економічних проєктів на континенті.

За даними МВФ, представленими 2017 р. у огляді перспектив світової економіки⁹, трійку найбільших африканських економік складають Нігерія (27-а країна світу за обсягом ВВП), Єгипет (32-е місце) і ПАР (39-е). За попередні 30 років вони не раз мінялися місцями. Зокрема у 2010-2011 рр., ПАР випереджала Нігерію і Єгипет. Що стосується перспектив, то міжнародна консалтингова компанія PricewaterhouseCoopers (PwC) прогнозує цим країнам досить високі темпи зростання ВВП: Єгипту – 6,6 % на рік,

⁷ Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/72/190

⁸ New UN resolution on Crimea confirms Russia is an occupying power, brings 10 important changes for Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euromaidanpress.com/2017/12/20/new-un-resolution-on-crimea-confirms-russia-as-an-occupying-power-brings-10-important-changes-for-ukraine/>

⁹ World Economic Outlook. April 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2017/04/04/world-economic-outlook-april-2017>

Нігерії – 6,2 %, ПАР – 5,8 %¹⁰. В результаті до 2050 р. Нігерія підніметься на 15-е місце, Єгипет – на 18-е, ПАР – на 30-е.

Водночас у частині показника ВВП на душу населення, прогнозується, що у ПАР до середини століття досягне 33,7 % від рівня США, у Єгипту – 22,6 %, а у Нігерії – тільки 9,4 %. Своє лідерство за обсягами економіки Нігерія забезпечуватиме максимально високими темпами зростання населення – на 2,3 % в рік. У 2016 р. в цій країні, за оцінками ООН, проживало 187 млн осіб., а 2050-го буде 399 млн осіб – більше, ніж у США (389 млн) і Індонезії (322 млн). Тобто це буде третя країна світу за кількістю мешканців, після Індії (1705 млн) і Китаю (1357 млн).

Ринок країн Африки є одним із найбільш динамічних у світі. Протягом 2011-2016 рр. річний імпорт країнами Африки товарів та послуг стабільно перевищував 600 млрд дол. США. Ринки країн Африки доволі суттєво відрізняються за обсягом. За підсумками 2016 р. на п'ять країн припадало 54 % від загального імпорту товарів та послуг (табл. 1).

У товарному розрізі країни Африки переважно імпортують **нафтопродукти** (38,3 млрд дол. США або 8,11 % від загального товарного імпорту у 2016 р.), **чорні метали та вироби з них** (28 млрд дол. США або майже 6,0 %), **легкові автотранспортні засоби** (3,3 %) та **ліки** (2,27 %). Також доволі значними є обсяги імпорту **зернових**, насамперед, **пшениці** (9,5 млрд дол. США або 2,01 %) та **кукурудзи** (4,4 млрд дол. США або 0,93 %).

¹⁰ Entertainment and media outlook: 2017 – 2021. An African perspective. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pwc.co.za/en/assets/pdf/entertainment-and-media-outlook-2017.pdf>

Таблиця 1

Імпорт товарів та послуг окремими країнами Африки у 2016 р.¹¹

Назва	Імпорт, млрд дол. США	Частка в загальному імпорті Африки, %
ПАР	89,7	15,1
Єгипет	75	12,6
Алжир	57,9	9,7
Марокко	50,3	8,5
Нігерія	47,8	8

В 2017 р. Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції з 55 країнами Африки (із залежними територіями включно) (табл. 2). Експорт товарів та послуг склав 4,2 млрд дол. США (що на 5,23 % більше за показники 2016 р.), або 7,82 % (8,63 % у 2016 р.) від загального експорту товарів і послуг України. Імпорт товарів і послуг склав 0,8 млрд дол. США (зростання склало 34,3 %), або 1,45 % (1,33 % у 2016 р.) від загального імпорту товарів і послуг України.

Таблиця 2

Експорт товарів та послуг до окремих країн Африки у 2017 р.¹²

Назва	Вартісні обсяги експорту, млрд дол. США	у % до всього до Африки
Єгипет	1,87	44,7
Алжир	0,55	13,1
Туніс	0,29	6,9
Марокко	0,25	6,0
Лівія	0,21	5,0
Ефіопія	0,11	2,6
Нігерія	0,11	2,5
Африка загалом	4,2	100,0

У товарній структурі експорту до Африки провідне місце відіграють зернові культури та чорні метали, на які припадає три чверті експорту до цього регіону (табл. 3).

¹¹ Розраховано за даними Міжнародного торговельного центру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

¹² Сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

Експорт окремих товарів України до Африки у 2017 р.

Товарна позиція	Вартісні обсяги експорту, млрд дол. США	Частка у товарному експорті, %
Зернові культури	1,7	42,1
Чорні метали	1,35	33,3
Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,22	5,3
Цукор і кондитерські вироби з цукру	0,1	2,5
М'ясо та їстівні субпродукти	0,09	2,2
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	0,06	1,6

Аналіз сучасного стану справ свідчить про те, що стосунки з країнами Африки не відіграють провідної ролі в політиці України. **Низький рівень співробітництва з країнами Африки обумовлений наступними чинниками.**

– **Низький рівень дипломатичного представництва.** Формально на сьогодні дипломатичні відносини на рівні посольств встановлені фактично з усіма африканськими країнами. Однак окремі посольства України існують лише в 5 країнах **Підсахарської Африки (Ангола, Кенія, Нігерія, ЦАР та Сенегал)**¹³. Більшість інших країн регіону розподілені між цими посольствами, що значно ускладнює політичну та економічну взаємодію. У деяких африканських країнах Україну представляють наші посольства в колишніх європейських метрополіях (у **ДР Конго – посольство України в Бельгії, Екваторіальної Гвінеї – посольство в Іспанії, Кабо-Верде – в Португалії, ЦАР – у Франції**), що, крім географічного ускладнення, створює політичні проблеми, які повинні бути цілком зрозумілими українській владі, яка отримує «дзеркальну відповідь», коли питаннями відносин з Україною з боку більшості країн Африки займаються їхні посольства, розташовані

¹³ Посольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-mfa/abroad/embassies>

в РФ. При цьому такий підхід демонструють навіть країни, в яких є окремі посольства України – відносно нещодавно до такого демаршу вдалася Нігерія.

– **Відсутність базової стратегії відносин з країнами Африки.** Негативним моментом є відсутність прямих згадок держав Африки в середньостроковому Плані пріоритетних дій уряду до 2020 року, затвердженому Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р.¹⁴ Це збіглося із закінченням терміну дії Програми співробітництва України з країнами Африки на період 2013-2015 рр., у той час, як документ на поточний період дотепер не ухвалений.

– **Низькій рівень стратегічного бачення торговельно-економічного співробітництва з країнами Африки.** Відповідно до схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р Експортної стратегії України на 2017-2021 роки¹⁵ єдиною країною Африки, яка включена до списку ринків у фокусі є Єгипет.

– **Значний вплив РФ на країни Африки в політичній сфері.** Керівництво РФ приділяє активну увагу Африканському регіону. Протягом останніх декількох років вище керівництво РФ більше десяти разів відвідувало країни Африки. У країнах Африки працюють 40 посольств РФ. Росія проводить спільні військові навчання з країнами Африки, насамперед Єгиптом, де будується її військова база, реалізує проекти у гуманітарній сфері. Така активність РФ має наслідком зростання її впливу в країнах Африки і формує позитивне до неї відношення.

– **Значний вплив РФ на країни Африки в економічній сфері¹⁶.** РФ посідає перше місце у постачанні країнам Африки військової техніки й

¹⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249935442>

¹⁵ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р Про схвалення Експортної стратегії України (“дорожньої карти” стратегічного розвитку торгівлі) на 2017—2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki>

¹⁶ Сайт Центру дослідження Африки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://african.com.ua/>

озброєння, будує атомні електростанції в **ПАР** та **Нігерії**, планує їхнє будівництво в **Судані**, допомагає у створенні ядерних центрів у **Кенії** та **Замбії**. Допомогла **Анголі** в запуску супутника «Ангосат» з космодрому «Байконур». Розробляє друге в світі по запасах родовище платини в **Зімбабве**. 35 російських компаній отримали ліцензії на роботу в **Ефіопії**. У **Бурунді** будують завод з випуску ЛЕД-ламп. У **Сенегалі** – рибопереробний завод. У **Намібії** «Ренова» видобуває уран, а в **ПАР** марганець. У **Гвінеї** «Русал» розробляє родовище бокситів. У **Ліберії** «Северсталь» добуває залізну руду. В **Анголі** «Алроса» контролює видобуток дорогоцінних каменів. По всій Африці російські компанії займаються пошуками нових родовищ природних ресурсів. У **Екваторіальній Гвінеї** «Лукойл» добуває нафту та планує повернутись у **Нігерію**.

– **Підтримка Україною позиції ООН стосовно окремих країн Африки.** 17 березня 2018 р. Президент України своїми Указами увів в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України стосовно застосування строком на п'ять років персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до фізичних осіб щодо **Республіки Гвінея-Бісау**¹⁷ та Республіки **Південний Судан**¹⁸. Обидва рішення були прийняті на виконання резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, прийнятих у 2012 р. та 2015 р.

Забезпечення високого рівня результативності та злагодженості державної політики у розвитку торговельно-економічного співробітництва із

¹⁷ Указ Президента України №70/2018 від 17 березня 2018 р. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 березня 2018 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) згідно з резолюцією Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй № 2048 (2012) щодо Республіки Гвінея-Бісау" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/702018-23802>

¹⁸ Указ Президента України №71/2018 від 17 березня 2018 р. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 березня 2018 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) згідно з резолюцією Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй № 2206 (2015) щодо Республіки Південний Судан" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/712018-23806>

ключовими фокус-групами країн-партнерів потребує узгодження низки внутрішніх інституційних аспектів. Ключовими з яких є:

– **загострення міжвідомчої боротьби за установлення контрольних повноважень у сфері підтримки та просування зовнішньоекономічних інтересів**, що передусім відбувається в середині виконавчої гілки влади та посилюється тиском парламенту. Як результат, зокрема питання організації дієвої системи економічної дипломатії залишається не вирішеним;

– **прогалини та відсутність комплексного оцінювання очікуваного ефекту при підготовці нормативно-правових документів у зовнішньоекономічній сфері, що ухвалюються**, суперечності яких виступають предметом позовів проти України у міжнародних інституціях. Ухвалення виправданих з огляду на національні інтереси рішень (зокрема, добровільне обмеження експорту окремих товарних позицій деревообробної промисловості) формулюються у такий спосіб, що дискредитується держава на міжнародній арені в цілому;

– **недостатній рівень захисту стейкхолдерів національних зовнішньоекономічних інтересів від агентів зовнішнього економічного впливу**. Реакція країн, а подеколи і цілих їхніх об'єднань (ЄС тощо) на окремі кроки України щодо реалізації національних економічних інтересів дедалі частіше містить ознаки лобіювання зовнішніх інтересів. Небезпечним для економічної безпеки України в цілому є те, що резидентами-агентами зовнішнього економічного впливу здійснюється цілеспрямована дискредитація державної політики (перекручування реальної міжнародної позиції щодо України, вільне трактування міжнародних зобов'язань, маніпуляції із міжнародними зобов'язаннями, яких часто просто не існує тощо);

– **відсутність конструктивного діалогу щодо упровадження механізмів протекціонізму на внутрішньому товарному ринку**. Передусім, йдеться про суперечливий за механізмами реалізації ухвалений у

першому читанні Закон України «Купуй українське, плати українцям»¹⁹. Небажання Комітету ВРУ роз'яснювати здійснені розрахунки, з одного боку, і брак конструктивних контраргументів Мінекономрозвитку відносно даного законопроекту – з іншого, у сукупності створюють враження непослідовної та неузгодженої економічної політики на найвищому рівні;

– **збереження управлінсько-кадрових складнощів у питаннях захисту національних економічних інтересів**, що на практиці проявляється у безсистемності та необдуманості профільних реформ. Недостатній рівень компетенцій персонально-відповідальних за здійснення реформ, які здебільшого мали досвід управління неспівставними за масштабом компаніями з корпоративного сектору, обумовлює нездатність візуалізації предмету реформування в цілому та у взаємозв'язку з іншими системами;

– **незадовільна якість базових нормативно-правових документів у питаннях підтримки та просування зовнішньоекономічних інтересів**. Поширеною є практика ініціювання прийняття нових законодавчих актів у питаннях де лише нещодавно вже було ухвалено закони, але так і не реалізованих на практиці. Найяскравішим прикладом є утворення експортно-кредитної агенції, яку так і не створили вчасно відповідно до прийнятого Закону²⁰, водночас одразу від різних ініціативних груп наголошувалось на необхідності нового правового акту. Але зрештою все ж було прийнято розпорядчий акт щодо утворення Експортно-кредитного агентства²¹, що лише підкреслює актуальність вище зазначених проблем (прогалини у підготовці НПА, боротьба за повноваження тощо).

¹⁹ Проект Закону «Купуй українське, плати українцям» (про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння розвитку промислового виробництва та малого і середнього підприємництва)». від 17 жовтня 2017 р. № 7206 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62736

²⁰ Закон України «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту». від 20 грудня 2016 р. № 1792 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1792-19>

²¹ Постанова Кабінету Міністрів України «Питання утворення Експортно-кредитного агентства» від 07 лютого 2018 р. № 65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pitannya-utvorennya-eksportno-kreditno-agentstva>

Нерозв'язані у т.ч. зазначені проблеми виступають сприятливими чинниками низки важливих загроз економічній безпеці України.

Передусім, йдеться про таке:

1. Вітчизняна модель зовнішньоторговельного співробітництва є циклічною за фазами росту і спаду, а за основними показниками відповідає рівню 2010-2011 рр.

2. Зовнішньоторговельна сфера визначає фарватер руху національної економіки, а не навпаки, на що в повній мірі вказує висока кореляція показників цієї сфери та ключових макроекономічних індикаторів.

3. Зовнішньоторговельна складова національної економіки залишається ключовим чинником тиску на перспективи забезпечення макроекономічної та макрофінансової стабільності.

4. У власників активів базових галузей економіки відсутній критичний рівень розуміння та зацікавленості у реноваціях. Структура світової економіки динамічно змінюється, відповідно до чого трансформується міжнародний розподіл спеціалізації країн, тоді як Україна і надалі представлена сировиною.

5. Зовнішньоторговельна сфера відкриває широкий спектр для маневру в контексті нанесення економічних збитків Україні, що принципово небезпечно в умовах гібридного характеру сучасного протистояння на міжнародній арені.

6. Державна політика щодо зовнішньої торгівлі не забезпечує контрциклічні заходи для урівноваження динаміки за ключовими показниками.

7. Відповідальні державні інституції є вкрай обмеженими за інструментами протидії потенційним загрозам, що генерує зовнішньоторговельна сфера.

Зовнішньоекономічна політика України, передуючи передусім протидію наявним і потенційним загрозам економічній безпеці України, має виходити із розуміння необхідності переходу до проактивних механізмів

просування національних економічних інтересів на міжнародній арені. У даному аспекті **формування високоточних фокус-груп регіональних пріоритетів розвитку торговельно-економічного співробітництва України є одним із найбільш перспективних стратегічних підходів у підтримці та просуванні зовнішньоекономічних інтересів України.**

Ключовими інтересами України у фокус-групі країн Африки є:

– **зміцнення політичного співробітництва з країнами континенту** для забезпечення підтримки позицій України з питань міжнародного життя (наприклад, у рамках ООН, де африканські країни складають значну і впливову групу);

– **розвиток торгово-економічних відносин** – видобуток / покупка в країнах Африки мінеральних ресурсів, продукції тропічного землеробства (кава, какао, цитрусові), збільшення поставок в Україну фруктів, овочів. Поставка в Африку сільськогосподарської продукції України (наприклад, зерна). Поставки в Африку таких товарів, як добрива, продукція машинобудування, озброєння, техніка та інше;

– **експорт українських послуг і технологій** – наприклад, експертиза в будівництві АЕС, інших об'єктів інфраструктури (гідроелектростанції, заводи у сфері легкої промисловості, переробки сільськогосподарської сировини), технології у сфері нафтопереробки і будівництва трубопроводів, запуск супутників африканських країн.

У даний час існує певне вікно можливостей для зайняття Україною вагомих позицій на ринках окремих країн Африки, насамперед, **Зімбабве**. Проте через активну політику **Китаю, Японії, Росії, США, ЄС** та інших країн в цьому напрямі воно може бути нетривалим.

Попри значний обсяг товарів, що імпортується країнами Африки, **Україні доцільно сконцентрувати увагу на певних напрямках, а саме:**

– **поставки пшениці в Нігерію**. Найбільш перспективним для України є входження на ринок пшениці **Нігерії**, на якому Україна практично

не присутня. За даними Міжнародного торговельного центру імпорту **Нігерією** пшениці протягом 2014-2016 рр. в середньому складав 1,3 млрд дол. США (а за підсумками перших трьох кварталів 2017 р. в порівнянні до попереднього року він зріс на 11,8 %). Традиційно основними постачальниками цієї товарної позиції були **США, Канада, Таїланд та Австралія**. Водночас протягом останніх декількох років помітним гравцем на ринку пшениці **Нігерії** стала **РФ**. Якщо у 2012 р. її частка складала 0,8 %, то за підсумками 2016 р. вона стала другим за обсягом постачальником пшениці до **Нігерії** з часткою у 26,3 %;

– **поставки труб в країни Північної Африки та Нігерію**. Також доволі перспективним залишається ринок чорних металів та виробів із них. Імпорту цієї продукції країнами Африки в 2016 р. склав 13,3 млрд дол. США та 14,8 млрд дол. США. Україні слід сконцентрувати увагу на výroбах із чорних металів, насамперед трубах. Переважно імпортерами виробів з чорних металів є країни Північної Африки: **Алжир** (3,2 млрд дол. США), **Єгипет** (2,4 млрд дол. США) та **Марокко** (1,2 млрд дол. США). Порівняно меншим був імпорту виробів з чорних металів до **Нігерії** (0,8 млрд дол. США). Водночас імпорту цієї продукції країнами Африки з України склав менше 20 млн дол. США;

– **поставки соняшникової олії в країни Підсахарської Африки**. Традиційним ринком збуту української соняшникової олії в Африці був **Єгипет**, проте протягом останнього періоду імпорту цієї товарної позиції ним скоротився з 1 млрд дол. США в 2012 р. до 127 млн дол. США в 2016 р. При цьому Україна поступилася **РФ** провідним місцем на цьому ринку, скоротивши за вказаний період свою частку з 49 % до 41 %. Водночас країни Підсахарської Африки демонструють нарощування імпорту цієї товарної позиції. Так, у 2017 р. імпорту **ПАР** соняшникової олії порівняно з попереднім роком зріс на 33,6 % до майже 150 млн дол. США, а імпорту **Ефіопії** – у більш ніж 3 рази до понад 50 млн дол. США. Якщо в світовому масштабі Україна є провідним світовим експортером соняшникової олії, то на ринку країн

Підсахарської Африки вітчизняні виробники практично не представлені. У період 2015-2017 рр. до ПАР Україна взагалі не постачала цей вид продукції (провідним постачальником була Болгарія), а частка в загальному імпорті **Ефіопії** в 2017 р. становила 3,6 %;

– **реагування на політичні зміни в країнах Африки.** Зміни керівництва в країнах Африки, за умови декларування ними поглиблення співпраці з міжнародним співтовариством, створюють додаткові перспективи для вітчизняних експортерів в цих країнах. Україні слід приділити особливу увагу відносинам з Зімбабве, оскільки нещодавні зміни політичного режиму в цій країні відкривають нові можливості для торгівельно-економічної співпраці, які, однак, швидко зменшуються у зв'язку з активними діями конкурентів. У 2016 р. ця країна імпортувала значну кількість товарів, що експортується Україною. Так, імпорт кукурудзи становив майже 0,3 млрд дол. США, а пшениці 0,1 млрд дол. США.

Враховуючи згадане вище, з метою прискорення виходу українських виробників на ринки Африки та підвищення рівня та обсягів українсько-африканської економічної співпраці необхідно **рекомендувати** здійснити наступні заходи.

❖ **Кабінету Міністрів України:**

– розробити проект НПА щодо внесення змін до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р. «Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки» у частині внесення ПАР, Нігерії та Зімбабве до списку країн у фокусі, визначених «Експортною стратегією України на 2017-2021 роки»;

– розглянути питання запровадження посади урядового представника з питань економічних відносин з Африкою, або заступника Торговельного представника України з питань співпраці з Африкою;

– утворити Координаційну раду з економічного співробітництва України з країнами Африки із залученням до неї провідних міністерств на рівні заступників міністрів;

– ухвалити **Програму співробітництва України з країнами Африки на період 2018-2021 рр.** з визначенням у Плані заходів щодо реалізації цієї Програми конкретних термінів та виконавців та доручивши Міністерству фінансів України визначити джерела й обсяги фінансування таких заходів.

❖ **Міністерству економічного розвитку і торгівлі, Міністерству закордонних справ України:**

– на основі комплексного визначення найбільш перспективних, із точки зору розвитку двосторонніх економічних відносин країн Африки, розробити пропозиції щодо укладання перспективних угод про зони вільної торгівлі з країнами Африки (на дво- або багатосторонній основі);

– на основі комплексного визначення найбільш перспективних з точки зору розвитку двосторонніх економічних відносин країн Африки підготувати пропозиції щодо графіку візитів вищих посадових осіб держави до регіону;

– розробити план заходів щодо використання додаткових можливостей виходу українських виробників на ринки Африки, які впливають зі остаточним вступом в дію угод у рамках асоціації між Україною та Європейським Союзом (зокрема, угодами ЄС щодо асоціації та відносин вільної торгівлі ЄС з країнами Африки, Котонської Угоди тощо);

– розробити пропозиції за забезпечити практичні кроки щодо виокремлення «Африканського континенту» в окремий розділ web-ресурсів із питань підтримки та просування зовнішньоекономічних інтересів України (доцільно залучити ТПП України, УСПП та інші ділові об'єднання тощо).

❖ **Міністерству фінансів України:**

– підготувати пропозиції щодо вирішення питання набуття Україною членства в Африканському банку розвитку.

❖ **Міністерству освіти та науки України:**

– провести необхідну підготовчу роботу (складання списків, налагодження особистих контактів тощо) та внести до Кабінету Міністрів України узгоджені з Міністерством закордонних справ України пропозиції щодо запровадження механізму постійної взаємодії з випускниками українських вищих навчальних закладів, які можуть сприяти подальшому розвитку українсько-африканських політичних та економічних відносин.

❖ *Державному експортно-імпортному банку України, Експортно-кредитному агентству (після завершення створення):*

– запровадити (в якості пілотного проекту) систему фінансової підтримки (пільгові кредитні лінії, кредитні гарантії тощо) українських виробників, які експортують свою продукцію до країн Африки.

❖ *Національній академії наук України:*

– розглянути питання щодо заходів функціонального та інституційного забезпечення підвищення рівня вивчення та наукового аналізу економічних процесів, які відбуваються в країнах Африки, та сприяння розвитку українсько-африканських економічних відносин.

Шаров О.М., Венцковський Д.Ю., Ус І.В.
відділ економічної безпеки
Національний інститут стратегічних досліджень
березень 2018 р.